

Janiak, Jerzy / Jaskóła, Konrad / Sobieraj, Leonard

Przed otwarciem Muzeum Żydów
Mazowieckich w Płocku : z Jerzym
Janiakiem (prezesem Stowarzyszenia
Synagoga Płocka) i Konradem Jaskółą
(wiceprezesem Stowarzyszenia
Synagoga Płocka) rozmawia (...)

Nasze Korzenie 2, 63-65

2012

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Przed otwarciem Muzeum Żydów Mazowieckich w Płocku

Z Jerzym Janiakem (prezesem Stowarzyszenia Synagoga Płocka)
i Konradem Jaskółą (wiceprezesem Stowarzyszenia Synagoga Płocka)
rozmawia Leonard Sobieraj (dyrektor Muzeum Mazowieckiego w Płocku).

Leonard Sobieraj — W tysiącletnich dziejach Płocka zaznaczyło swoją obecność wiele obcych grup etnicznych i mniejszości religijnych. Wysoka ranga tego ośrodka, zwłaszcza w wiekach średnich, gdy pełnił on funkcję stolicy Mazowsza i jednego z głównych grodów Królestwa Polskiego, jak również usytuowanie na przecięciu ważnych szlaków handlowych, przyciągały licznych przybyszów z zagranicy: osadników, kupców, duchownych, artystów, ale i żądnych łupów najeźdźców. Na tym tle liczebnością i długotrwałością pobytu w naszym mieście wyróżnia się społeczność żydowska. Początki niewątpliwej obecności Żydów w Płocku sięgają pierwszej lokacji miasta na tzw. prawie rycerskim w 1237 roku. W przededniu wybuchu drugiej wojny światowej gmina żydowska liczyła ok. 9 tysięcy osób, co stanowiło 26,5% wszystkich płocczan. Owa społeczność, niegdyś tak bardzo liczna i aktywna w różnych dziedzinach, pozostawiła po sobie wiele śladów swej obecności. Dzisiaj, w wolnej Polsce, nie ulega wątpliwości, iż pamięć o Żydach należy otaczać opieką i zachować dla przyszłych pokoleń. Cieszą więc inicjatywy podejmowane w tym kierunku również w naszym mieście. Najważniejsza z nich wiąże się z adaptacją do celów muzealnych budynku synagogi przy ulicy Kwiatka 7. Co wiemy o tym wyjątkowym na historycznej mapie Płocka obiekcie?

Jerzy Janiak — Budynek przy ulicy Kwiatka 7 jest jedną z dwóch bożnic Płocka. Synagoga Wielka została zburzona w roku 1950. Mniej okazała i uboższa w formie tzw. Mała Synagoga, pochodząca z początków XIX wieku, zachowała się do dnia dzisiejszego, choć na przestrzeni dziejów poddawana była licznym zmianom

funkcji i remontom. Do roku 1943 omawiany budynek służył jako dom modlitwy, szkoła, mieszkanie, siedziba gminy żydowskiej. Po wojnie budynek pełnił funkcje gospodarcze.

Budowa synagogi rozpoczęła się w 1822 roku. Obiekt określany początkowo mianem „szkoły żydowskiej” (bożniczej), czasem też „bożnicą” czy „domem modlitwy”, od początku był jednocześnie siedzibą zarządu gminy żydowskiej. Budynek ten funkcjonował równoległe z wzniesioną wcześniej Wielką Synagogą, położoną przy dawnej ulicy Synagogałnej, obok dzisiejszego placu 13 Straconych. Stara bożnica była budynkiem większym, bardziej reprezentacyjnym, bogatszym architektonicznie, z klasycyzującą elewacją.

Mała Synagoga do roku 1828 wciąż nie była ukończona. W dokumentach z tego roku czytamy, że był to *dom nowo na Szkołę Żydowską wybudowany, który wymaga wykończenia zarówno na zewnątrz, jak wewnątrz celem uchronienia od ruiny i przed dalszymi uszkodzami*. Budynek prawie do połowy XIX wieku pozostawał nieukończony i powoli popadał w ruinę. Powodem tego był nie tylko wieloletni zastój na budowie, spowodowany brakiem funduszy, ale także częściowe położenie budynku na dawnej średniowiecznej fosie obronnej miasta. Jeden narożnik znalazł się na gruncie nośnym i już w czasie budowy pojawiły się problemy, ponieważ gmach stał nierówno. Budynek przez lata podupadał, na dachu pojawiły się szczeliny, aż w końcu w 1863 roku częściowo zawalił się. W latach 1913-1914 przeprowadzono remont, głównie babińca.

W czasie drugiej wojny światowej Niemcy zdemolowali Dużą Synagogę, urządzając tam warsztat samochodowy, tym samym pozbawiając ją religijnego charakteru. W bożnicy przy ulicy Kwiatka (dawnej Szerokiej) od grudnia 1939 mieściła się siedziba nowo utworzonej Rady Żydowskiej (Judenratu), a także służby porządkowej.

Od lewej: Leonard Sobieraj, Jerzy Janiak, Konrad Jaskółą.

Konrad Jaskóła — Po wojnie postanowieniem Sądu Grodzkiego w Płocku właścicielem bożnicy przy ulicy Kwiatka stał się Okręgowy Komitet Żydowski, jako następca prawny Gminy Wyznaniowej Żydowskiej. W zniszczonym w znacznym stopniu budynku odbyło się pierwsze zebranie Żydów płockich, na które przybyły 22 osoby. Wówczas zwrócono się do władz o zalegalizowanie Komitetu Żydowskiego w Płocku, który starał się o przeznaczenie Wielkiej Synagogi na izbę pamięci. Pomysł ten nie został zrealizowany.

W efekcie zrezygnowano z funkcji kulturalnej budynku na rzecz produkcji. Komitet Żydowski uruchomił Spółdzielnię Krawiecko-Dziewiarsko-Pończoszniczą im. Gerszona Dua-Bogena, a szkoła żydowska stała się zakładem tkackim. W tym czasie przeprowadzono bieżące remonty: reperowano podłogi w sali głównej, wyremontowano dach oraz nadproża okien i drzwi. W 1960 roku założono księgę wieczystą, w której z tytułu zasiedzenia właścicielem synagogi zapisany został Skarb Państwa. Wówczas również zmieniono nazwę spółdzielni. W 1962 roku synagoga została wpisana do rejestru zabytków.

W 1989 roku spółdzielnię postawiono w stan likwidacji, która nastąpiła w roku 1992. Od tego czasu budynek synagogi pozostawał nieużytkowany.

LS — Kiedy i w jakich okolicznościach powstała idea przeznaczenia budynku synagogi na ekspozycję muzealną poświęconą historii Żydów na Mazowszu?

KJ — W 1991 roku wojewoda płocki przekazał posesję wraz z budynkiem synagogi Gminie Płock. W roku 1997, na mocy ustawy o restytucji mienia żydowskiego, synagogę odzyskała Gmina Wyznaniowa Żydowska w Warszawie, która w 1998 roku sprzedała ją miastu Płocku za 224 000 zł. W 2004 roku Rada Miasta Płocka podjęła decyzję o wystawieniu synagogi na sprzedaż.

Gdy okazało się, że budynek zabytkowej bożnicy przy ulicy Kwiatka 7 Gmina Płock chce wystawić na sprzedaż, grupa płocczan zawiązała Stowarzyszenie Synagoga Płocka, skupiające ludzi kultury i przedsiębiorców, które zaproponowało zorganizowanie w zabytkowym obiekcie Muzeum Żydów Mazowieckich i nowoczesnego ośrodka edukacyjnego dla mazowieckiej młodzieży.

W marcu 2006 roku synagoga została przekazana Stowarzyszeniu Synagoga Płocka w użytkowanie na dziesięć lat. W maju następnego roku została wydana decyzja o warunkach zabudowy, pozwalająca na remont bożnicy i docelową lokalizację muzeum.

JJ — Stowarzyszenie przygotowało projekt budowlany, znalazło sponsorów i zdobyło dofinansowanie z Unii Europejskiej. Bez tego inwestycja za 9 mln zł nie byłaby możliwa. Unijna dotacja sięga 7,7 mln zł.

Przedsięwzięcie było dość trudne. Bo jak grupa niespełna 20 osób miała znaleźć 9 mln zł na realizację zadania? Okazało się jednak, że przy przychylności najpierw Prezydenta Płocka Mirosława Milewskiego (odał budynek), a potem Andrzeja Nowakowskiego (poręczył za stowarzyszenie) i dzięki zaangażowaniu menedżerów, m.in. szefa Polimeksu Konrada Jaskóły i szefa Naftoremontu Jerzego Janiaka (jest dziś prezesem „Synagogi” i prowadzi inwesty-

cję), a także dzięki przychylności Marszałka Województwa Mazowieckiego Adama Struzika, udało się najpierw zdobyć sponsorów, a potem unijną dotację.

Po blisko 140 latach burzliwej historii budynek tzw. Małej Synagogi stanie się miejscem, w którym opowiedziana zostanie historia osadnictwa żydowskiego na Mazowszu, a żydowska społeczność Płocka w należyty sposób upamiętniona.

LS — Jaka jest baza merytoryczna wystawy, na którą składają się stan badań i materiał ekspozycyjny?

JJ — Przestrzeń wystawy podzielona zostanie na trzy główne strefy tematyczne: przedsionek, pomieszczenie *Holokaust* i salę główną.

W przedsionku prezentowana będzie w sposób skrótowy, na ile umożliwiała to przestrzeń pomieszczenia, historia Żydów na Mazowszu. Przedstawimy tu najważniejsze informacje i wydarzenia związane z dziejami osadnictwa żydowskiego, jak również szerzej nieznane, a warte uwagi dokumenty z Archiwum Państwowego w Płocku, np. dokumenty o charakterze statystycznym. Informacje zilustrujemy materiałem ikonograficznym pozyskanym m.in. z Żydowskiego Instytutu Historycznego w Warszawie oraz ze zbiorów Muzeum Narodowego w Warszawie.

W sali głównej skoncentrujemy się na wybranych aspektach kultury Żydów w Polsce, takich jak kuchnia, muzyka, ale również święta i zwyczaje czy też obiekty architektury żydowskiej na Mazowszu.

Część poświęconą Zagładzie budujemy na bazie przejmujących *Kartek z pożogi* Symchy Gutermana i archiwalnych fotografii międzywojennych mieszkańców Mazowsza.

KJ — Chcemy, aby ekspozycja zbudowana była w sposób przystępny i interesujący zarówno dla zwiedzających Polaków, jak i gości z różnych stron świata. Nie zapominamy jednocześnie o tym, jak ważny jest merytoryczny poziom przekazu, dlatego poszczególne części wystawy konsultujemy z ekspertami z Muzeum Historii Żydów Polskich, Gminy Żydowskiej w Warszawie i znawcami historii Mazowsza.

LS — Jakie cele do spełnienia będzie miała ekspozycja?

KJ — Płocka synagoga to budynek murowany, dwukondygnacyjny, wzniesiony w stylu klasycystycznym. Jest jedną z nielicznych bożnic zachowanych na Mazowszu. Projekt adaptacji zakłada od stworzenie wyglądu synagogi z lat sześćdziesiątych XIX wieku.

Muzeum Żydów Mazowieckich w Płocku będzie miejscem niezwykłym, ponieważ w budynku dawnej synagogi, którego burzliwa historia doskonale unaocznia losy diaspory w Polsce, zostanie opowiedziana historia Żydów mazowieckich i polskich oraz przybliżone bogactwo tej kultury. Wnętrza będą przystosowane do organizowania zajęć edukacyjnych, a także koncertów.

JJ — W przestrzeni ekspozycyjnej synagogi widz będzie miał okazję poznać historię osadnictwa żydowskiego na ziemiach polskich od samych jego początków aż po współczesne odrodzenie kultury żydowskiej w Polsce. Ekspozycja łączyć będzie nowoczesne i atrakcyjne środki wyrazu z merytorycznym poziomem i szacunkiem dla pierwotnego charakteru miejsca.

Wnętrze bożnicy, czerwiec 2012.

O najważniejszych aspektach kultury Żydów polskich, obyczajowości, sztuce, kuchni, muzyce opowiedzą wirtualni przewodnicy. W odrębnej sali widzowie poznają tragiczne, wojenne losy Żydów płockich. Dopelnieniem i artystycznym *clue* ekspozycji będzie multimedialne widowisko wyświetlane w oknach sali głównej Małej Synagogi.

LS — Jaki jest harmonogram prac związanych z urzędzeniem Muzeum Żydów Mazowieckich?

KJ — Czas przewidziany na realizację projektu, biorąc pod uwagę zakres prac do wykonania, jest bardzo krótki. Dlatego harmonogram zakłada równoległe wykonanie projektowania, prac budowlanych i działań związanych z wdrożeniem programu kulturalnego.

JJ — Obecnie zakończono podstawowe roboty budowlane: zabezpieczono konstrukcję budynku, wzmocniono jego fundamenty i wybudowano nowy strop i dach. Trwają prace instalacyjne i rozpoczęły się roboty wykończeniowe. Gotowy jest projekt dostosowania wnętrza do potrzeb wdrożenia programu kulturalnego i scenariusza widowiska multimedialnego. Na ich podstawie rozpoczęło się wykonanie elementów ekspozycji i przetwarzanie materiałów do odtwarzania w systemie emisyjnym.

W okresie letnim rozpocznie się instalowanie elementów ekspozycji. Zakończenie całości prac zaplanowano na 31 grudnia 2012 roku.

LS — Dziękuję Panom za rozmowę.

BOŻNICA PODCZAS REMONTU CZERWIEC 2012

fotografie bożnicy K. Matusiak

